

Ν. ΜΠΑΚΟΛΑΣ, Γ. ΙΩΑΝΝΟΥ, Σ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Σε μιὰ συνοπτική θεώρηση τῆς εξέλιξης τῆς πεζογραφίας τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ' τὸ 1920 μέχρι τὶς μέρες μας, μπορούμε νὰ διακρίνουμε τρεῖς εἰκοσαετίες. Τὴν πρώτη, ἀπ' τὸ 1920 μέχρι τὸ 1940, ὅπου ἡ πεζογραφία κυριαρχεῖ σχεδὸν ὀλοκληρωτικά, καθὼς ἡ περίοδος αὐτὴ σημαδεύεται ἀπ' τὴν παρουσία τῶν πεζογράφων τοῦ περιοδικοῦ «Μακεδονικὲς Ἡμέρες»: Ξεφλούδας, Δέλιος, Γιαννόπουλος, Πεντζίκης. Οἱ πεζογράφοι αὐτοὶ μὲ τὴν ἰδιαίτερη, ὀ καθένας, ἐσωτερικότητά του, ἀποτέλεσαν ἓνα κεφάλαιο στὴν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ποῦ θὰ τὸ δνόμαζα «κεφάλαιο τῆς ἐνδοστρεφοῦς πεζογραφίας», σ' ἀντίθεση πρὸς τὴν ἀφηγηματικὴ, ποῦ καλλιεργεῖται τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν Ἑλλάδα. Στὴ δεύτερη περίοδο, ἀπ' τὸ 1940, μέχρι γύρω στὸ 1960, ἐμφανίζονται δυὸ ἀλληπάλληλες καὶ πολὺ σημαντικὲς ποιητικὲς γενιές. Τὴν πρώτη ἀποτελοῦν ὁ Ἀναγνωστάκης, ὁ Κύρου κι ὁ Θεασίτης, ἐνῶ τὴ δεύτερη, ὁ Χριστιανόπουλος, ὁ Ἀσλάνογλου κι ὁ Ἰωάννου. Οἱ ποιητικὲς αὐτὲς γενιές καλύπτουν σχεδὸν ὀλοκληρωτικά τὸ λογοτεχνικὸ ὄριζοντα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ δίνουν στὸ ὄριμασμά τους δυὸ πολὺ σημαντικὰ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ. Ἔτσι, τὸ 1958, ὁ Χριστιανόπουλος ἐκδίδει τὴ «Διαγώνιον», ἐνῶ τὸ 1959, ὁ Ἀναγνωστάκης, τὴν «Κριτική». Περίπου τότε, συμπίπτει καὶ ἡ ἐναρξὴ τῆς τρίτης εἰκοσαετίας, ποῦ κυριολεκτικὰ κατακλύζεται ἀπὸ σημαντικοὺς πεζογράφους. Ἀνάμεσα σ' αὐτούς, ὁ Νίκος Μπακόλας, ὁ Σάκης Παπαδημητρίου κι ὁ Γεώργιος Ἰωάννου. Μὲ τὴν εὐκαιρία ποῦ ὁ Μπακόλας ἐξέδωσε τὸ 1977 τὸ βιβλίο του «Μυθολογία», ὁ Παπαδημητρίου τὸ 1977 τὰ «Κωδικοπληκτρονικά» κι ὁ Ἰωάννου τὸ 1978 «Τὸ δικό μας αἷμα», θὰ κάνουμε μιὰ συνοπτικὴ θεώρηση τοῦ ἔργου τους, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ ἔργο προσφέρεται καὶ μὲ τὸν ὄγκο καὶ μὲ τὴν ποιότητά του σὲ ὀριστικὲς ἀποτιμήσεις.

Ὁ Νίκος Μπακόλας ἐμφανίζεται τὸ 1958 μὲ μιὰ μικρὴ νουβέλα, ποῦ ἔχει γιὰ τίτλο «Μὴν κλαῖς ἀγαπημένη». Παρόλο ὅμως ποῦ ὁ τίτλος, ἀληθινὰ σπαραξικάρδιος, προδικάζει τὶς ἐντυπώσεις μας, ἀν παρακάμψουμε τὸν ξενικὸ μῦθο, ἀνακαλύπτουμε ἀρετὲς πολὺ σημαντικὲς. Ἡ ἐκφραστικὴ λιτότητα κι εὐθύτητα σὲ συνδυασμὸ μὲ μιὰν ἐξαιρετικὴ αἰσθησιμότητα, συντείνουν στὴν ἐναργέστερη ἀνάδειξη τοῦ μῦθου. Ὁ ἴδιος ὅμως ὁ μῦθος δὲ μᾶς ἀγγίζει, καθὼς βουίζουν μέσα μας ἀπειρες παρόμοιες περιπτώσεις, ποῦ μᾶς προμήθεψε τὸ ἀμερικάνικο μυθιστόρημα σ' ὄλες τὶς ποιητικὲς του παραλλαγές. Ἡ ἐπόμενη πεζογραφικὴ πορεία τοῦ Μπακόλα εἶναι μιὰ συνεχὴς προσπάθειά του νὰ ἰσοροπήσει τὶς ἀληθινὰ σημαντικὲς πεζογραφικὲς του πλευρές. Μὲ τὸν «Κῆπο τῶν πριγκίπων» (1966) δοκιμάζει νὰ διοχετευθεῖ

μέσα από τον μύθο των Ἀτρείδων μεταφερόμενο σ' ένα άρκετά πρόσφατο παρελθόν. Με τὰ «Ἐμβρατήρια» (1972) ακολουθεῖ μιὰν ἀντίθετη ὁδó, καθώς, με μιὰ νευρώδη καὶ ἔλλειπτική ἀφήγηση, πού πολλές φορές γίνεται ἄκρως ποιητική, ἐκτοξεύει ἀπάνω μας προσωπικά του βιώματα, ἀζιωνοντας τὸ ἀγγιγμά μας, πράγμα πού ὡς ἕνα σημεῖο τὸ καταφέρει. Κάτι ἀνάλογο γίνεται καὶ με τὸ «Ἵπνος-Θάνατος» (1974), ὅπου ἡ ἀφήγηση γίνεται πιὸ ἀφηρημένη, πιὸ κονιορτοποιημένη. Ὅμως, ἂν στὸ πρῶτο του βιβλίο εἶχαμε τελικά ἕναν ξενικό μύθο πού δίνονταν με τρόπο ὀπωσδήποτε οἰκεῖο, στὰ τρία ἐπόμενα βιβλία γίνεται τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο, ἀφοῦ ὁ Μπακόλας, ἄξιος μεταφραστής τοῦ Φῶκνερ, μιλάει με τρόπο ἐντελῶς ξενικό. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ μέχρι τότε ἔργου του ἦταν ἡμιτελές καὶ ἄδικο γιὰ τὸν Μπακόλα. Γιατί, ἕνα πράγμα ἦταν βέβαιο: πὼς ὁ Μπακόλας ἔδινε ὑψηλὰ δείγματα μιᾶς σύγχρονης εὐαισθησίας καὶ στοχασμοῦ ἐνῶ κανένας δὲ θὰ μπορούσε ν' ἀμφισβητήσει τὸ νεῦρο καὶ τὴν ἐκφραστική του ἀρτιότητα. Στὸ σημεῖο αὐτό, φαίνεται πὼς ὁ Μπακόλας διέκρινε τοὺς δυὸ δρόμους πού ξανοίγονταν μπροστά του· ἢ δηλαδὴ θ' ἀφήνονταν καὶ θὰ κερδίζονταν ἀπ' τὴν ποίηση ἢ θὰ ἀξιοποιούσε ὅλα τὰ θετικά πεζογραφικά του στοιχεῖα. Κι εὐτυχῶς, ὁ Μπακόλας ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν πεζογράφων πού ἐκλέγουν τοὺς δύσκολους κι ἐπίπονους τρόπους καὶ κατάφερε με τὸ τελευταῖο του βιβλίο, «Μυθολογία», νὰ ἀξιοποιήσει καὶ νὰ συνδιάσει ὅλες του τίς ἀρετές, σκορπίζοντας κάθε ἐπιφύλαξη. Στὴ «Μυθολογία» («δώδεκα ἀλληλένδετα», μ' ὅλη τὴ σημασία τῆς ἐκφρασης, «διηγήματα») συντίθεται ὁ οἰκογενειακὸς μύθος τοῦ παποῦ τοῦ συγγραφέα, μέσα στὰ τριάντα τελευταῖα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας στὴ Θεσσαλονίκη καθὼς καὶ στὰ δέκα πρῶτα μεταπελευθερωτικά. Δώδεκα περίοδοι ἢ χρονικὲς στιγμὲς αὐτοῦ τοῦ χρονικοῦ πλαισίου πού καταφέρνουν νὰ συνθέσουν μιὰ πανοραμικὴ εἰκόνα τόσο τῆς προσωπικῆς πορείας καὶ ἐξέλιξης τοῦ ἥρωα ὅσο καὶ τοῦ γενικοῦ ἱστορικοῦ, πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ, ἐθνικοῦ, κι ὅποιου ἄλλου περιγύρου. Κι ὅλα αὐτά, μεταφερόμενα σὲ μιὰν ἐπικαιρότητα, σ' ἕνα ἀπόλυτα σύγχρονο ἐνδιαφέρον, ἐξαιτίας τῆς προσωπικῆς συμμετοχῆς καὶ μέθεξης τοῦ συγγραφέα, ἀόρατης, μὰ τόσο κυριαρχικῆς στὰ διηγόμενα. Μιὰ προσωπικὴ συμμετοχὴ πού συντελεῖται με τὴν ιδιότυπη, μὰ τόσο καθαρὴ ὀπτική του γωνία, με τίς διαστάσεις πού παίρνουν μέσα του τὰ τεκταινόμενα καὶ πού στὴ συνέχεια ἀναδίδονται με τὸ δικό του ἀζεπέραστο καὶ τόσο προσωπικὸ λόγο. Ἀληθινά, δὲν ξέρω ἂν ἡ μεταπολεμικὴ μας πεζογραφία ἔχει νὰ ἐπιδείξει πολλὰ ὑψηλότερα δείγματα ἀπ' τὴ «Μυθολογία» τοῦ Μπακόλα. Ἐνα βιβλίο πού σὲ παροτρύνει νὰ σκεφτεῖς πὼς ὅλη αὐτὴ ἡ μακρόχρονη προεργασία τοῦ συγγραφέα ἀξίζει τὸν κόπο. Ἐνα βιβλίο πού θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ σὰν τὸ στίγμα τῆς ἐξέλιξης τῆς πεζογραφίας τῆς Θεσσαλονίκης, πού εἶναι ἡ συσταμένη τῆς πρωτοπορίας καὶ τῆς δεκτικότητας τῶν νεωτερισμῶν τῆς γενιᾶς τοῦ 30 στὸν τόπο αὐτό, καὶ τοῦ μηνύματος τῆς «ἐποχῆς» καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τίς προηγούμενές του μεταπολεμικὲς γενιές.